

תוספת שביעית

גליון שבועי בענייני שמיטה
Weekly newsletter on the subject of shmitta

פרשת לך לך | חשוון תשפ"ב

גליון 28

שטר שליחות חלק ב' | על הרצינות שבשטר השליחות

בהמשך משבוע שעבר נעסוק גם השבוע במספר חידושים הקשורים בתקנת שטר השליחות כאשר במרכז החידוש עומדת אחריות חד צדדית של הקונים כלפי המוכר. **שביעית, ד**

סולמה של צור

תקופת הגשמים הגיעה. בימים אלו אנו מתחילים להזכיר את הגשמים, ותן טל ומטר לברכה. והרבה לא יודעים, שיש קשר מיוחד בין הגשם לחודש חשוון. המקור לכך בספר מלכים א' (ו, לח) שם כתוב הפסוק הבא:

"וּבִשְׁנֵה הָאֶחָת עֲשָׂרָה בִּירַח בּוֹל הַיָּמִים הַחֲדָשִׁים הַשְּׁמִינִי פְּלֵה הַבַּיִת לְכָל דְּבָרָיו וּלְכָל מִשְׁפָּטָיו וַיִּבְנֶהוּ שִׁבְעַת שָׁנִים."
חודש חשוון נקרא בנביא בשם 'ירח בול'. והירושלמי (ראש השנה א, ב הובא בתוספות בראש השנה ז, ד"ה מדברי קבלה) מוזכרים כמה טעמים לשם זה. פירוש אחד אומר הירושלמי, שבחודש זה העלים נובלים. או משום שהארץ עושה 'בולות בולות'. כלומר, האדמה מתחילה להתפורר. או מלשון 'בליה', כלומר, בתקופה בה בעל הבית מכין מזון לבהמותיו, מכיון שהעשבים כלו מן השדות. (וראה קרבן העדה שהוא חודש כסליו, וצע"ג...)

חודש חשוון הוא החודש הראשון לימות הגשמים. בעת הזו מרגישים כבר את חסרון המטר בשדות, הבקעים באדמה הולכים ומתרחבים, מוכנים לקבל את מי הגשמים. האילנות משירים את עליהם, ומתחדשים לקראת היבול החדש, וגם העשבים מתייבשים, כדי לאפשר לגשם להשקות את העשבים שיבואו בעתיד. זו השעה המתאימה לשאול מטר מה', כמאמר הפסוק בזכריה (י, א) **"שְׂאֵלוּ מֵה' מִטֵּר בְּעַת מַלְקוֹשׁ ה' עֲשֵׂה חֲזִיזִים וּמְטֵר גֶּשֶׁם יִתֵּן לָהֶם לְאִישׁ עֵשֶׂב בְּשָׂדֵהוּ"**. גם כאן העשבים עומדים כמשל, בו הנביא מתאר את השגחת ה' על ברואיו. המזיל רביבים עלי עשב.

בפרשתנו אנו מוצאים, שאברהם עוזב את חרוך, והולך לארץ כנען. במדרש מובא, שאברהם אבינו עבר בדרכו דרך ארם נהריים וארם צובא.

<<<

בשבוע שעבר הרחבנו מעט את השורה, אודות תקנת שטר השליחות. במרכז התקנה עמד כזכור מרן החזון איש, כדי לפתור את איסור הסחורה הקיים בפירות של נכרים. בתוך כך עלו מספר שאלות, באופן פעולת השטר. ובגליון זה, נתמקד במספר שאלות יסוד הקשורות באותו השטר.

התחייבות

יסודו של שטר השליחות הוא, מינוי של הקונה, בו הוא שולח את המוכר לקנות עבורו פירות מן הנכרי. השליחות מאפשרת למוכר לגבות כסף מן הקונה עבור כיסוי העלויות, וכן ליטול לעצמו רווח תמורת שטרחה. אלא שיש להבין, מה היקף ההשפעה של החתימה על כתב השליחות.

הקונה כאמור, שולח את המוכר לקנות מהנכרי את פירותיו. אבל זה ברור, שהמוכר לא עושה זאת ללא תמורה. וככל העסקאות, צריך שיצא רווח כלשהו גם עבור המוכר. במידה והמוכר יקנה את הפירות, והקונה לא יבוא לקנותם, המוכר יפסיד את כל דמי השקעתו. ובאמת, לא מצאנו עיסקת שותפים שהיא קרובה להפסד ורחוקה מרווח עבור המוכר. ובהכרח שנדרשת ערובה מצד הקונה, שירכוש את הסחורה שתבוא על ידי המוכר.

אם יופסדו הפירות יחושב הפחת ע"י בד"ץ שארית ישראל וישולם ע"י החותמים

לאור ההתחייבות של הקונה, יש לעיין מדוע כל החותם על שטר שליחות, אינו מחוייב לקנות בחנות זו. כמו כן כיצד יודע הקונה להתחייב על הכמות אותה ירכוש, וכן את מיני הפירות שיעלו לפניו לרצון לקנות בעתיד. ההתחייבות מעלה שאלות נוספות, כגון, כיצד פועלת ההתחייבות בחנות שיש בה עשרות קונים, וכולם חותמים על השטר, מניין לכל אחד שהפרי שלקח נקנה עבורו, ולא עבור חברו. הרעיון שעומד מאחורי כל השאלות הוא, האם זו אכן התחייבות גמורה, שמחייבת את הקונה בחיוב ממוני, או שזו רק גילוי דעת ונתנית הסכמה, ותו לא.

ובכל המקומות בהם מצאנו שאלות אלו, הופיעה התשובה בדמות 'ברירה'.

הברירה.

כלל הוא בידנו, שבדיני תורה אין ברירה (עירובין לז: ביצה לז:). זאת אומרת, פעולה או מצווה שאינה מבוררת, המצריכה ברור כדי להתקיים, אינה מועילה בדיני תורה. משמעות הדבר שכל צווי התורה, יש לעשותם באופן המבורר. וכאשר אין ידוע בשעת הפעולה, אין לסמוך על כך שהפעולה תתברר בהמשך. לעומת זאת בדין דרבנן יש ברירה, וכך גם פסק השולחן ערוך (או"ח תיג, א). ומכיון

<<<

מושג בשביעית | אמנה

אמנה הינה נקודת ציון התחמת את גבולה של ארץ ישראל (שביעית ו, א). בחלוף הזמן נקרא מקום זה בשמות שונים, ובשפות שונות. יש הקוראים אותו אמנם (רמב"ם פיה"מ שם) ויש שקוראים אותו אמנון (מהר"א פולדא שם) ובמקומות אחרים מוכר המקום בשם מנוס (רש"י שם). ונאמר בזה עוד שמות רבים כמו אמנוס וסמנוס (ראה כפתור ופרח יא). אמנה מוכרת כנקודת הגבול הצפונית. יש הסוברים שהיא מזרחית לגבול הצפוני (רא"ש ר"ש וראה תול"ט) ויש סוברים שהיא מערבית (רמב"ם). אמנה נכבשה על ידי עולי מצרים, אך לא נכבשה על ידי עולי בבל. משמעות הדבר, שאסור לעבוד במקום זה בשביעית, אך מותר לאכול את הפירות הבאים משם לאחר הביעור. (ר"ש ורא"ש שם) ויש סוברים שמותר לאכול פירות שנאבדו באותו מקום (הובא בר"ש). ויש סוברים שאין בהם איסור ספיחין. (רמב"ם פיה"מ שם)

הידעת?
צפת בזמן חז"ל הייתה קרויה: קציריא דגלילא

הברה חשונה:
כל המובא בגליון זה נאמר לצורך חידוד הלומדים ואין לפסוק מכך הלכה כלל! לכל שאלה יש להתייעץ עם מורה הוראה.

להצלת חגי הירש ליב בו שרה לאה לזוג הגון במהרה ולס"ד בכל העניינים.

היכן שהיום נמצאת סוריה, אברהם אבינו עומד על טיבם של התושבים, לבחון אם ראוי לגור עימם בשכנות. וכך אומר המדרש:

"אמר רבי לוי בשעה שהיה אברהם מהלך בארם נהרים ובארם נחור, ראה אותן אוכלים ושותים ופוחזים, אמר הלאוי לא יהא לי חלק בארץ הזאת וכיון שהגיע לסולמה של צור ראה אותן עסוקין בניכוש בשעת הניכוש, בעידור בשעת העידור, אמר הלאוי יהא חלקי בארץ הזאת, אמר לו הקדוש ברוך הוא לזרעך אתן את הארץ הזאת"

זאת אומר המדרש, כאשר מגיע אברהם אבינו לסולמה של צור, הוא מתפעל מכך שהם עושים כל מלאכה בזמנה המדוייק, ולא מתעצלים כפי שנהוג במדינה הסמוכה. והנה סוריא גובלת בגבולו של דן. כי הנה דן כבש לו חלק נוסף בצמוד לסוריא, כמבואר ביהושע (יט, מז), ובגמרא בבכורות (נה: מובא, שהירדן נקרא כך משום שהוא יורד מדן. והנה אזור זה היה טוב ומשובח לגידול, ובכל זאת תושביה של ארם נהריים התעצלו לעשות את המלאכה הנדרשת מהם, ולכן אברהם לא חפץ לגור בקרבם.

לעומת זאת סולמה של צור, הייתה בתוך גבול ארץ ישראל, כמבואר במדרש. וראה בכפתור ופרח לר' אשתורי הפרחי, שטרח רבות למצוא את המקום המדובר, וכפי שמעיד שם (פרק י ד"ה מסכת עירובין), הוא מקום גבוה וצה, שהמגורים בו קשים מנשוא, ושני תהומות פעורים לו משני צידיו. והחידוש הגדול הוא, שלמרות המצב של תושבי סולמה של צור, הם לא התכוונו לוותר. ובכל זאת היו מזדרזים לקיים את הניכוש בזמנו, ועודדים בזמן המדוייק לעידור, וזו הסיבה שאברהם חשק לגור דווקא בארץ הזו. ועל כן אמר לו הקב"ה: **"לְזַרְעֶךָ אֶתְּן אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת."**

שלוש השיטות, שביעית בזמן הזה מדרבנן, מועילה השליחות על ידי ברירה.

אלא שעדיין יש לעיין, היות ובדבר שעיקרו מן התורה אין ברירה, אפילו כאשר חיובו מדרבנן. ומקור הדין מדברי הרמב"ם (תרומות א, כא), שם מביא את דין חיוב בתרומות ומעשרות בפירות המשותפים עם הגוי. ובכל שותפות יש לסמוך על דין ברירה, מחמת ושני הצדדים חולקים כל גרגיר בשותפות. אך למרות זאת פוסק הרמב"ם (שם כ) שהפירות חייבים בתרומה ומעשר. דין זה נוהג בארץ ישראל, אך בסוריא, שהיא מקום החייב רק מדרבנן, הפירות פטורים. ומוכיח החזון איש (דמאי טז, י), שלמרות שהחיוב בארץ ישראל לאחר החורבן הוא מדרבנן, כך דעת הרמב"ם. מכל מקום יש חילוק בין ארץ ישראל לשאר מקומות, משום שעיקר החיוב בארץ ישראל הוא מן התורה, ולכן גם בדרבנן אין ברירה.

נמצא למעשה, שבביעית לא ניתן להעזר בברירה, מחמת ועיקרה מן התורה. ושוב חזרה שאלה למקומה, כיצד פועל שטר השליחות ללקוחות רבים. ואמנם אפשר לתרץ, שדבר שעיקרו מדרבנן

הבעלות

ונראה, שפתרון השאלה טמון בבעלות הפירות לפני מכירתם. לשם כך יש לברר, מיהו הבעלים על הפירות משעה שנלקחו מן הנכרי. וקודם לכן הוכחנו מחיוב התשלום, שהקונים מחוייבים לשלם על הפירות, וזו ראייה שהפירות ברשותם. אמנם נראה לחלק בין חיוב האחריות, לבין הבעלות. מאחר וחיוב התשלום הוא תנאי בשליחות, משמעות הדבר, שהשליח דורש שמשלחו ישא בכל נזק שיבוא עליו בעת שליחותו. אך אין בכך זכיה למשלח, ואינו זוכה בפירות עד השעה שהפירות באים לרשותו.

ויש להוכיח זאת משטר השליחות שכותב המוכר לסיטונאי, שתוכנו מנוי חדש של המוכר, בו הוא שולח את הסיטונאי לקנות עבורו מן הנכרי. והנה, בשעה שהנכרי מסר את הפירות לסיטונאי, לא זכה בהם עבור הקונים הסופיים. נמצא שההתחייבות של הסיטונאי רק כלפי המוכר, ואף על פי כן, אין המוכר נחשב בעלים. למרות שהוא חייב באחריות.

וראיה ברורה היא, שהאחריות אינה משליכה על הבעלות.

ובאנו בזה להבנה, שיד הקונים על התחתונה. מאחר והם חייבים לשלם על דבר שעדיין לא ברשותם. וכחלק מאחריות המשלח יש זכות למוכר לדרוש תשלום בעבור הפירות, למרות ששליחותו הייתה לקנות פירות מכספו, מכל מקום ההתחייבות של הקונה לשלם עבור ההוצאה הזו. וכל עוד ואינו משלם, יכול המוכר לעכב את הפירות אצלו, עד שיכסה הקונה את ההוצאות והטרחת של המוכר.

האחריות

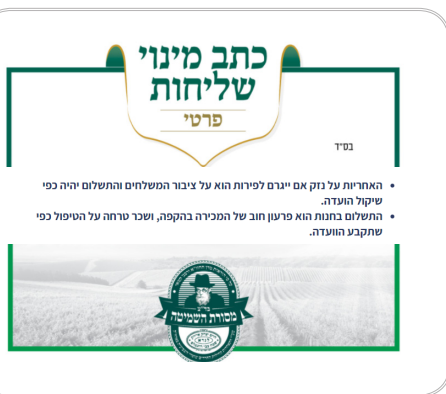
ועל פי נבוא לבאר את התועלת שבשטר השליחות. גם כאשר קונים רבים חותמים על שטר השליחות, ובכך ממנים את המוכר לשליח. בכל אופן אין כאן קנין, ואינם זוכים בפירות. כל ההשליחות מסכמת ההתחייבות חד צדדית מצד הקונה, לשלם כל נזק שיבוא בדרך. מטרתו של הקונה לקבל את הסחורה שהזמין, אך במקום שלא יחפוץ בה, יהיה עליו לשלם. אך תשלום זה יושת עליו רק במקרה בו המוכר הפסיד מהשליחות, אולם זאת הם מסכימים, שכאשר המוכר הצליח למכור זאת לאדם אחר, לא נגרם לו כל הפסד, ולכן אין כל אחריות על משלחו. סיכום הדברים הוא, ששטר השליחות לא מתקיים על ידי ברירה, וכל עניינו התחייבות בלבד, ובעלות הפירות מתחילה רק משעת קניית הפירות.

התחייבות בכתבי השליחות

בשטרות השליחות של ימינו, אין פירוט מפורש הקשור להתחייבות. הסיבה לכך פשוטה. אף קונה לא יסכים לקחת אחריות חד צדדית. מוטב לקנות פירות חו"ל (מלבד ההידור שיש בהם...), ובלבד שלא להסתכן בתשלום מיותר הכולל דמי טרחה. ומצד שני, אף מוכר לא יסכים לקנות ללא התחייבות, וגם מבחינת ההלכה, לא שייך למכור בחנות ללא ההתחייבות. מה הפתרון?

כאן הגיעה ההמצאה החדשה, הנקראית אוצר בית דין. קיומו של בית דין ברכישת פירות, מוזכר במשנה ככלי למכירת פירות קדושים בקדושת שביעית. (לשיטת המבי"ט, גם פירות נכרים קדושים בקדושת שביעית...) על פי זה סברו כמה מן החכמים, להעתיק את מבנה בית הדין גם ליבול נכרי. בכך ניתן לפתור מספר בעיות, ואחת מהן היא ענין ההתחייבות של הקונה.

בשטרי השליחות החדשים ניתן לראות שהקונה מתחייב לשאת בהיטלים והוצאות על פי החלטת ועדה. ניסוח נעשה נחוץ לצורך תקנת המסחר. משום שעל ידי זה שייך לערוב למוכר שהשקעתו תכוסה. בית הדין יכול להתחייב על כך כאשר הוא מביא בחשבון את הקונים האקראיים, וכן סטייה בכמויות הרכישה על ידי הקונים. ובכך יכסה המוכר את הוצאות הרכישה.

שטר שליחות המחייב את הקונה באחריות מוסכמת על ידי ועדה, כעין אוצר בית דין.

"...מעת שמגיע היבול הזה לידי ישראל הרי הוא בבעלות המשלחים ובאחריותם, ולכן אם יופסדו הפירות, יחושב הפחת ע"י בר"ץ שארית ישראל, וישולם ע"י החותמים"